

Det kongelige kunnskapsdepartementet

Postboks 8119 Dep
0032 OSLO

FAGOPPLÆRING FOR FRAMTIDA - HØRINGSUTTALELSE TIL NOU 2008:18 FRA NTNU

Vi viser til departementets invitasjon av 27.10.2008 om å gi høringsuttalelse til NOU 2008:18 "Fagopplæring for framtida". Saken har vært vurdert ved Program for lærerutdanning (PLU) ved Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse (SVT). På bakgrunn av vurderingene ved PLU og etter Rektors vurdering vil NTNU gi følgende uttalelse:

1. Avgrensing

NTNU har valgt å legge mest vekt på å kommentere forslag som har direkte tilknytning til høyere utdanning.

2. Hovedpunkter i uttalelsen fra NTNU

- NTNU støtter utvalgets forslag om yrkesretting, og mener at dette også må få konsekvenser for vektleggingen av dette temaet i yrkesfaglærerutdanning.
- NTNU støtter utvalgets sterke vektlegging av at det er viktig å sikre at så mange elever som mulig får læreplasser og er enig i at det er et særdeles stort behov for arbeidskraft innen helse- og sosialfag. Samtidig understreker NTNU at kvaliteten på fagopplæringen og kravene til fagprøven ikke må svekkes.
- NTNU støtter utvalgets forslag når det gjelder rådgivning og karriereveiledning.
- NTNU understreker at offentlig finansiering av fagskolene på ingen måte må gå på bekostning av forskning og forskningsbasert undervisning ved høyskoler og universiteter.
- NTNU går mot å senke aldersgrensen for realkompetansevurdering til 19 år.
- NTNU støtter ikke utvalgets forslag om at fullført videregående opplæring skal gjøre studentene generelt studieforberedt uavhengig av utdanningsprogram.
- NTNU støtter utvalgets forslag om en utbygging av Y-veien forutsatt at kvalitetssikringen ivaretas.
- NTNU støtter utvalgets forslag når det gjelder yrkesfaglæreutdanningen

Postadresse	Org.nr. 974 767 880	Besøksadresse	Telefon	Saksbehandler
7491 Trondheim	E-post: postmottak@adm.ntnu.no	Hovedbygget Høgskoleringen 1	+ 47 73 59 80 11	Jon Inge Resell
	http://www.ntnu.no/administrasjon	7034 Trondheim	Telefaks + 47 73 59 80 90	Tlf: + 47 73595259

All korrespondanse som inngår i saksbehandling skal adresseres til saksbehandlende enhet ved NTNU og ikke direkte til enkeltpersoner. Ved henvendelse vennligst oppgi referanse.

- NTNU understreker at en styrking av yrkesfaglærerutdanningen må finansieres ved at de universiteter og høyskoler som har slike tilbud, tilføres friske midler over statsbudsjettet.
- NTNU støtter utvalgets forslag om etter- og videreutdanning, instruktørutdanning og hospitering.
- NTNU støtter utvalgets forslag om en strategi for forskning på fag- og yrkesopplæringen.

3. Generelt

Det er dokumentert gjennom flere undersøkelser, både nasjonale og internasjonale (PISA m.fl.), at det er behov for å styrke kvaliteten på hele det norske utdanningssystemet, både grunnopplæringen (grunnskolen og videregående opplæring) og høyere utdanning. Kvaliteten på den delen av utdanningssystemet som Karlsenutvalget har utredet, fagopplæringen, er av avgjørende betydning for konkurransevne og velferd. NTNU vil understreke den gjensidige avhengigheten mellom fagutdanningen og profesjonsutdanningen på universitets- og høyskolenivå og de to utdanningenes likeverd. Norsk industri er avhengig av både dyktige sivilingeniører og dyktige fagarbeidere, og de to gruppene er gjensidig avhengig av hverandre.

De siste tiårenes skolereformer, særlig Reform 94 og Kunnskapsløftet, har hatt stor betydning for de yrkesfaglige utdanningsprogrammene i videregående opplæring. Skoleopplæringen er blitt bredere og mer generell. Den spesifikke opplæringen mot endelig kompetanse i fag / yrker er lagt til bedrift. Det er viktig at den såkalte 2+2-modellen opprettholdes som hovedmodell for fag- og yrkesopplæringen i vårt land. Denne modellen gjør det mulig å opprettholde et bredt skoletilbud over hele landet, og den åpner for en fremtidsrettet fleksibilitet, som bl.a. skal gjøre det mulig å gå fra et fag/yrke til et annet uten å måtte begynne forfra. Det er viktig når samfunnet og næringslivet er i rask endring.

2+2-modellen legger et godt grunnlag for å sikre en kvalitativt god fagopplæring, men den byr også på utfordringer, ikke minst når det gjelder å skape en relevant og motiverende opplæring i skole. Fagopplæringen er en fullstendig og avsluttet grunnopplæring, og kvaliteten på fagopplæringen på til enhver tid måles opp mot de kompetansekrav som finnes i det aktuelle faget/yrket. Mister man dette fokuset, kan elevene lett miste motivasjonen, og bransjen kan miste nødvendig og dyktig arbeidskraft.

NTNU vil berømme utvalget for en grundig gjennomgang av fag- og yrkesopplæringen, og for å ha grepet fatt i utfordringene på en konstruktiv og målrettet måte.

4. *Konkrete kommentarer til enkelte forslag:*

4-1. Yrkesretting (kap. 6.3.7)

Frafallet fra videregående opplæring er stort. Innenfor noen yrkesfaglige utdanningsprogrammer er det over 30 % av elevene som ikke gjennomfører opplæringen. Noen slutter fordi opplæringen ikke var som forventet, noen fordi de er skoleleie eller fordi skolen oppleves som kjedelig.

Det er viktig at opplæringen i skole blir mer relevant, mer innrettet mot de fagene/yrkene som elevene sikter seg inn mot. Etter at begrepet *yrkesretting* ble fjernet i forbindelse med innføringen av Kunnskapsløftet, blir det nå gjeninnført av Karlsenutvalget. NTNU støtter utvalgets klare forslag om å satse på yrkesretting både i fellesfagene og programfagene. Skal en lykkes med dette, må bl.a. følgende sikres:

- Yrkesretting må bli et viktig satsingsområde innen lærerutdanningen både i fellesfagene og programfagene. NTNU erkjenner at dette også må få konsekvenser for vår egen lærerutdanning. Det må dessuten arbeides for at undervisning på yrkesfaglige utdanningsprogrammer skal få økt status blant lærerstudenter som skal undervise i fellesfagene.
- Yrkesretting blir i dag vanskeliggjort ved at klasser/grupper fra forskjellige utdanningsprogrammer ofte blir slått sammen i fellesfagene. Dersom en ønsker å prioritere yrkesretting, bør en gå bort fra slik sammenslåing.

4-2. Tilgang på læreplasser (kap. 6.3.7)

NTNU slutter seg til de tiltak som skisseres under avsnittet "Tilgang på læreplasser". NTNU er også enig i at en fokuserer spesielt på behovet for tilgang på fagarbeidere innen helse og sosialfag.

Utvalget foreslår at fylkeskommunene skal forpliktes å tilby plasser for alle som søker seg til helse og sosialfag. NTNU mener at det er viktig å utdanne langt flere fagarbeidere innen helse- og sosialfag for å dekke framtidig behov for arbeidskraft. Det er også viktig at elevene får oppfylt sine lovfestede rettigheter, og at alle så langt råd får en opplæring i samsvar med sine interesser og evner. Samtidig vil NTNU understreke følgende:

- Økt inntak av elever og lærlinger til helse- og sosialfag må ikke føre til at de faglige kravene for å bestå fagprøve og oppnå autorisasjon blir svekket. Økt inntak av lærlinger må ikke gå på bekostning av den kvaliteten, herunder den yrkesetiske standarden, som pasienter / klienter møter.
- Lærlinger innen helse- og sosialfag kommer ofte i nær kontakt med sårbare mennesker i en vanskelig livssituasjon. Yrkesetisk standard må derfor veie tung ved inntak av lærlinger.

NTNU er enig i at sentrale myndigheter utarbeider en forpliktende strategi med tilhørende tiltak for å sikre tilgangen av læreplasser innen offentlig virksomhet (statlig og kommunal sektor), både for å sikre tilgangen generelt for alle fag, og spesielt innen helse og sosialsektoren.

Forutsetningen bør i så fall være at denne strategien omhandler både læreplasser innen fagutdanningen og praksisplasser for profesjonsutdanningene innen høyere utdanning. Slik den skandinaviske velferdsmodellen er organisert, er dette særlig nødvendig for helse- og sosialsektoren, fordi det er i offentlig virksomhet sektorens lære- og praksisplasser i hovedsak finnes. Statlige helseforetak og hele den kommunale sektoren må i tillegg til læreplasser også sikre tilgang på praksisplasser innen høyere utdanning (sykepleiere, vernepleiere, radiografer, sosialarbeidere, leger, psykologer, bare for å nevne et lite utvalg profesjonsutdanninger). Innføringen av yrkesfaglærerutdanningen (YFL) har økt behovet for praksisplasser ytterligere i og med at disse lærerstudentene har både skolepraksis og bedriftspraksis. YFL-studentene på helse- og sosialfag har bedriftspraksis i helseinstitusjoner.

Utfordringen for å sikre tilgang på plasser og kvalitet ved læringen i praksis er langt på vei de samme både for yrkesfag og for profesjonsutdanningene. I tråd med det vi skrev innledningsvis om det gjensidige avhengighetsforholdet mellom fagopplæringen og profesjonsutdanning på universitets- og høgskolenivå, vil vi understreke at det må sikres *balansert tilgang* på alle typer lære- og praksisplasser. Det bør klargjøres at statlige myndigheter ikke bare utarbeider en strategi for læreplasser for fagarbeidere, men at mandatet samtidig bør utvides til også å gjelde profesjonsutdanningene innen høyere utdanning. Målet om en balansert tilgang på alle typer lære- og praksisplasser bør være eksplisitt formulert i mandatet.

4-3. Rådgiving og karriereveiledning (kap 6.3.7)

Mange elever som gjør omvalg eller begynner på et nytt utdanningsprogram, begrunner dette med at de ikke var klar over hva de gikk til. For at flere skal gjennomføre videregående opplæring, er det viktig at elevene har god tilgang på veiledning underveis. Rådgivingstjenesten i videregående skole er nå delt i en sosialpedagogisk del og en karrieredel. Det gir rom for å fokusere mer på karriereveiledning.

Utvalget kommer med en rekke forslag som vil kunne bidra til bedre rådgiving og karriereveiledning. NTNU støtter alle de forslagene utvalget kommer med på dette feltet. Det er en sterk indre sammenheng mellom flere av forslagene. Forslaget om å doble rådgiverressursen, som lenge har vært et velbegrunnet krav, blir en helt *nødvendig* forutsetning for å kunne virkeliggjøre et annet av utvalgets innspill; forslaget om at skolenes yrkes- og sosialpedagogiske rådgivertjeneste heretter også skal betjene lærlingene. NTNU er ellers enig med utvalget i at det bør satses mer på rådgiving i grunnskolen.

I forbindelse med Kunnskapsløftet ble det innført to nye skolefag som er viktige i forhold til yrkesvalg, Programfag til valg (nå Utdanningsvalg) på ungdomstrinnet og Prosjekt til fordypning i videregående skole. Kombinasjonen av disse to fagene og en bedre karriereveiledning bør bidra til at elevene får et bedre grunnlag for å foreta treffsikre yrkesvalg.

4-4. Bedre mulighet til å bygge videre på fag- og svennebrev (kap. 6.4)

Under kap. 6-4 kommer utvalget med flere konkrete forslag (fagskolene, y-veien, aldersgrense for realkompetanse, generell studieforbereidhet). Før NTNU kommenterer disse forslagene enkeltvis nedenfor, ønsker NTNU generelt å legge følgende til grunn.

Slik NTNU leser NOU 2008:18 legger utvalget særlig vekt på å realisere følgende:

- økt fleksibilitet ved påbygging og overgang mellom ulike utdanningstilbud
- individuelt tilpassete tilbud (det skal være et mangfold av muligheter slik at kandidater med ulike forutsetninger skal finne tilpassede tilbud)
- studietilbudene skal være tilpasset samfunnsbehovene
- sosial og statusmessig likeverdighet mellom ulike utdanninger

NTNU er enig i disse målsettingene. NTNU vurderer det som en særlig styrke ved utvalgets innstilling at disse målene settes inn i en helhetlig forståelse.

4-5. Fagskolene (kap 6.4.7)

NTNU er enig i at utvalgets understrekning av fagskolenes viktige rolle når det gjelder å dekke yrkeslivets behov for spesialisert kompetanse, men vil understreke at satsingen på fagskolene ikke må gå bekostning av høgskoler og universiteter. Utvalget skriver at "Det kan ... være god samfunnsøkonomi å øke kapasiteten i fagskolene for å redusere tilsvarende i annen høyere utdanning". NTNU anser påstanden som udokumentert, og det må frarådes at dette resonnetet legges til grunn for det videre planleggingsarbeidet.

Sammenlignet med øvrige industrialiserte land er Norges forskningsinnsats relativt svak. Hvis forslaget om at fagskolene som hovedregel skal ha offentlig finansiering blir gjennomført, må denne finansieringen på ingen måte gå på bekostning av forskning og forskningsbasert undervisning ved høgskoler og universiteter.

4-6. Vurdering av realkompetanse (kap. 6.4.7)

Utvalget foreslår at aldersgrensen for realkompetansevurdering vurderes satt ned, og det antydes at aldersgrensen bør settes ned til 19 år, dvs. en reduksjon på seks år. NTNU vil fraråde en vesentlig reduksjon i aldersgrensen. En lav aldersgrense vil undergrave hensikten med realkompetansevurderingen. 19-åring har vanligvis liten yrkeserfaring. Skal

realkompetansevurdering tjene en hensikt, må aktuelle kandidater ha vært i yrkeslivet over en viss tid slik at realkompetanse kan erverves.

4-7. Generell studieforberedthet (kap. 6.4.7)

Utvalget foreslår følgende:

- *Utvalget foreslår at fullført videregående opplæring skal gjøre elevene generelt studieforberedt uavhengig av utdanningsprogram. Kravet om generell studiekompetanse faller dermed bort.*

Så sent som i forbindelse med behandlingen av St.melding 30 (2003-04), avviste Stortinget Kvalitetsutvalgets forslag om at kravet om generell studiekompetanse skulle falle bort.

NTNU viser til mindretallets særmerknad på side 95. NTNU slutter seg til særmerknaden.

- *Utvalget foreslår at retten til videregående opplæring utvides slik at de som har fullført et yrkesfaglig utdanningsprogram, har rett til påbyggingskurs i fellesfagene.*

NTNU støtter dette forslaget. Dersom retten utvides på denne måten, vil det bli lettere for dem som har avsluttet utdanningen innen et yrkesfaglig utdanningsprogram å skaffe seg tilgang til høyere utdanning.

4-8. Utbygging av y-veien til flere fag (kap. 6.4.7)

Noen høyskoler tilbyr spesielle studier for fagarbeidere som ikke har generell studiekompetanse. Utvalget foreslår at denne ordningen, som kalles y-veien, utvides til flere fagområder. NTNU mener at det er fullt mulig å utvikle kvalitativt gode løsninger basert på y-veien og støtter utvalgets forslag om å utvide ordningen. Det må imidlertid være klare forutsetninger knyttet til en slik utvidelse. Forutsetningene for opptaket til disse studiene må klargjøres. Det gjelder bl.a. økonomien. Studiet må ellers kvalitetssikres på en god måte.

4-9. Utdanningstilbud til lærere og instruktører i fag- og yrkesopplæringen (kap. 6.7.5)

Utvalget fremmer en rekke forslag som har direkte tilknytning til yrkesfaglærerutdanningen (YFL):

- *Utvalget foreslår at høyskolene må utvikle ulike tilbud for yrkesfaglærerutdanninger. I tillegg til heltidsstudium må det bli mulig å få utdanningen som deltidsstudium, som modulbasert opplæring, som nettstudium og som individuelle løsninger.*

NTNU støtter dette forslaget. Utvalgets forslag samsvarer med den tenkningen som er utviklet i forbindelse med etableringen av YFL-studiet ved NTNU og HiST. Dette er i utgangspunktet et samlingsbasert studium over tre år, men det er mulighet til å ta studiet over flere år, og det er også mulig å ta deler av studiet eller enkeltemner. Kommunikasjon via internett er viktig i dette studiet, og det arbeides med å utvide nettbruken for grupper av studenter som bor langt fra studiestedet.

- *Utvalget foreslår at det opprettes bachelorstudier for yrkesfaglærere i alle utdanningsprogrammer*

NTNU støtter dette forslaget. Det finnes i dag studietilbud i YFL for seks av de yrkesfaglige utdanningsprogrammene i videregående opplæring. Det bør snarest også komme tilbud for de tre resterende utdanningsprogrammene.

- *Utvalget foreslår at det videreutvikles tilbud om mastergradsstudier for yrkesfaglærere.*

Mye tyder på at det meste av norsk lærerutdanning kan være på masternivå om få år, jf. etableringen av 5-årig lektorutdanning og den brede tilslutningen til forslaget om å gjøre allmennlærerutdanningen 5-årig. Også for dem som skal bli yrkesfaglærere, bør det bli et bedre tilbud om mastergradsstudier. Det handler om likeverd og om kvalitet. NTNU vil vurdere å opprette slike studier innen *yrkespedagogikk* og *yrkesdidaktikk*. Det bør også utvikles *yrkesfaglige* mastergradsstudier for yrkesfaglærere.

- *Utvalget foreslår at det opprettes særskilte stipendordninger for yrkesfaglærerstudenter.*

NTNU støtter dette forslaget. I utredningen om etablering av 3-årig yrkesfaglærerutdanning ved NTNU og HiST (juni 2006) ble det foreslått en slik stipendordning. Erfaringene har vist at det var et fornuftig forslag. Det er vanskelig å rekruttere studenter til de teknologiske studieretningene (bygg- og anleggsteknikk, elektrofag og teknikk og industriell produksjon), og en betydelig andel av studentene er under omskolering og får studiet finansiert av NAV. Dette er en generell tendens på landsplan. En god stipendordning for YFL-studenter ville kunne styrke rekrutteringen.

- *Utvalget mener at det er behov for mer forskningsbasert kunnskap om både yrkesfaglærerens og instruktørens rolle*

NTNU støtter dette forslaget. Feltet er underforsket, og det er behov for å øke forskningsinnsatsen på dette feltet.

- *Utvalget mener at det må settes inn ekstraordinære tiltak for å sikre rekruttering til lærere i fag- og yrkesopplæringen*

NTNU støtter dette forslaget. De ordinære markedsføringskanalene som benyttes av universiteter og høyskoler, strekker ikke til når det gjelder dette studiet. Her må det settes inn særskilte markedsføringstiltak, og en del av disse tiltaktene er dyre. De institusjonene som tilbyr YFL-studier, bør få tildelt egne markedsføringsmidler fra statlig hold.

NTNU og HiST startet med yrkesfaglærerutdanning høsten 2007. Våren 2008 ble det inngått en avtale mellom de to institusjonene om at dette bachelorstudiet skulle bli en fellesgrad, hvilket skulle vise at det stor vilje til å satse på dette studiet ved de to institusjonene. Bakgrunnen for at det ble etablert et YFL-studium i Trondheim, var at det ble satt av friske midler på statsbudsjettet fra 2006.

Utvalget skriver at "... tilbudene må utvikles som en del av høyskolenes ordinære utdanningstilbud og finansieres innenfor de ordinære bevilgningene til høyere utdanning" (side 111). For NTNU

framstår utvalgets forståelse av finansieringen som uklar. Det må understrekes at en rekke av de tiltak som utvalget foreslår (mer "skreddersøm", flere studieretninger, videreutvikling av mastergradsprogrammer etc.) vil kreve økte økonomiske ressurser. NTNU forutsetter at de institusjonene som skal gjennomføre de tiltakene utvalget foreslår, får nødvendige friske midler, herunder ekstra midler til å dekke *utviklingskostnader*.

NTNU er enig i at studietilbudene for yrkesfaglærerne bør videreutvikles og styrkes, og at universiteter og høyskoler bør ta en vesentlig rolle i dette arbeidet. NTNU ønsker imidlertid at dimensjonering og faglig innretning lagt til den enkelte høgskole ikke bare skal koordineres, men også *styres* fra nasjonalt nivå. Utvalget selv peker på at kompetanseutviklingen blant yrkesfaglærerne bør være *forutsigbar*, noe som krever en viss nasjonal styring. NTNU mener det er svært dårlig samfunnsøkonomi om hver enkelt høgskole skal utvikle denne typen studietilbud ut fra eget ståsted og i en uoversiktlig konkurransesituasjon.

Under kap. 6.7.5 kommer også utvalget med flere andre viktige forslag, som NTNU ønsker å kommentere:

- *Utvalget foreslår at fylkeskommunenes ansvar for å tilby etterutdanning for yrkesfaglærere og instruktører tydeliggjøres, og at det innføres rett og plikt for lærerne til å delta i slik etterutdanning.*

NTNU støtter forslaget. Det er et åpenbart behov for at det etableres et helhetlig system for etterutdanning. Utvalget peker på at "yrkesfaglærere, i likhet med øvrige lærere, hemmes av at det ikke er et system for kompetanseutvikling der veiledning av nytilsatte, regelmessig etter- og videreutdanning av lærere og samt tiltak for seniorlærere ses under ett." (s.111) NTNU deler denne vurderingen. Om en hadde fått etablert et helhetlig system på linje med det utvalget etterspør, ville det også bli lettere å planlegge universitetenes og høyskolenes innsats på etterutdanningsfeltet.

- *Utvalget foreslår at kravene til veilederkompetanse hos instruktørene styrkes, og at tilbudene om kompetanseheving på området utbygges. Instruktører må få kompensasjon for tapt arbeidsfortjeneste ved deltakelse på kurs.*

NTNU støtter forslaget. Etter 2+2-modellen foregår halvparten av videregående opplæring i bedrift, og instruktørene rolle er like avgjørende i bedrift som yrkesfaglærernes rolle i skolen. Det synes klart at det er behov for å styrke instruktørutdanningen. Etter forslag fra bedrifter har NTNU startet med et instruktørstudium som ligger på et høyere nivå enn de kursene fylkeskommunene tilbyr. Til nå har det kun vært instruktører fra store bedrifter som har deltatt. Små bedrifter har ofte ikke økonomi til å ta instruktører ut av produksjonen. Dersom det offentlige sørger for at det blir gitt kompensasjon for tapt arbeidsfortjeneste, kan det trolig bidra sterkt til å styrke utdanningen av instruktører, både i små og store bedrifter.

- *Utvalget foreslår at det utvikles gode systemer for hospitering og utveksling av personale mellom skole og arbeidsliv*

NTNU støtter forslaget. Gode systemer for hospitering bør bli en viktig del av den helhetlige etterutdanningsstrategien som er omtalt ovenfor. Egentlig er det snakk om *læreutdanning* i vid betydning. Grunnutdanningen for yrkesfaglærere er starten, men dersom en skal sikre utviklingen gjennom en

yrkeskarriere, er etterutdanningen like viktig. NTNU ser for seg at en på sikt utvikler et strategisk trekantsamarbeid mellom videregående skoler, bedrifter og uninversiteter/høgskoler.

4-10. Strategi for forskning på fag- og yrkesopplæringen (kap. 6.8.4)

Utvalget foreslår følgende:

- Utvalget tilrår at Kunnskapsdepartementet øremerker midler til en særskilt forskningssatsing på feltet fag- og yrkesopplæring de nærmeste årene. Målene med satsingen skal være følgende:
 - o Forskningen skal i bred forstand gi ny kunnskap om fag- og yrkesopplæringen.
 - o Forskningen skal styrke de aktuelle vitenskapelige fagmiljøene og utvikle robuste og langsiktige forskningsenheter.
 - o Det skal være rom for etablering og drift av forskernettverk på området og rom for nasjonalt og internasjonalt samarbeid.
 - o Forskningen skal tilrettelegges og formidles slik at aktører innenfor fag- og yrkesopplæringen kan ta resultatene i bruk.

NTNU støtter forslaget. Det er behov for en kraftig styrking av forskningen knyttet til fag- og yrkesopplæringen. Dette feltet har vært og er underprioritert sammenlignet med forskning på allmennfag/fellesfag. Ved Program for lærerutdanning på NTNU er det nå tilsatt en stipendiat som skal forske på yrkesfagopplæring, men dette er bare en start. I tillegg til at dette forskningsfeltet må prioriteres høyere både ved de enkelte universiteter og høyskoler og i forskningsrådet, er det også behov for den særskilte forskningssatsingen som utvalget foreslår.

Det må understrekes at lærer- og instruktørutdanning må trekkes inn i forskningen, og at det legges opp til et aktivt samarbeid med skoler, bedrifter og fylkeskommuner. NTNU mener ellers at det er viktig at utvalget legger vekt på internasjonalt samarbeid om forskning på området. Mobilitet og internasjonalisering er viktig i vår tid, og både elever, lærlinger, studenter, lærere, instruktører og ledelse på ulike nivåer deltar i internasjonalt samarbeid knyttet til fagopplæring. Slikt samarbeid er viktig, men samtidig må en unngå å begrense begrepet internasjonalisering til studieopphold i utlandet. Internasjonalisering handler ikke minst om å forstå vår egen situasjon i en globalisert verden.

Torbjørn Digernes

Anne Rossvoll
Studiedirektør